



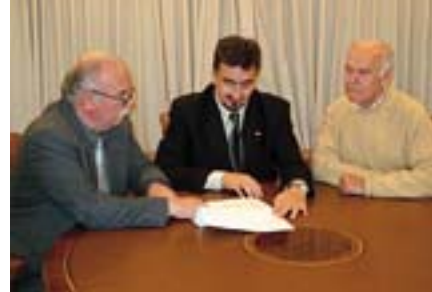
Basses del Matarranya

S'han iniciat les obres d'un projecte consensuat per tots els sectors que abastirà la conca.



Declaració de Lleida

Regidors aragonesos i catalans, reunits a la capital del Segrià, exigeixen a Foment la millora de la Carretera N-230



Firmes a l'Alfajeria

Representants de l'IEBC i l'ACM lliuraren al President de les Corts les 192 firmes dels regidors per la cooficialitat

DE FRANJA



Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

1,80 €

Any 3 • núm. 22 • La Franja, desembre de 2002



DINS D'UN PROJECTE DEL DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ

Desideri va a l'escola

ANNA ENJUANES

Visita dels alumnes del Torricó a l'exposició sobre Desideri Lombarte

EDITEN:

Associació Cultural del Matarranya

C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 11 52

A/e: associació@matarranya.com

Consells Locals de la Franja

Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA

Apartat de Correus 116, Fraga (Baix Cinca)

DIRECTOR:

Màrio Sasot

COORDINADORS:

Josep Galan, Enric Marqués

i Hipòlit Solé

COL·LABORADORS:

C. Alcover, D. Badia, S. Barber, A. Bengochea, F. Blanch, M. Blanc, J. Boix, D. Borbon, V. Borbon, T. Bosque, A. Capdevila, J.A. Carré-galo, J. Cases, C. Castany, A. Castellnou, A. Enjuanes, J.L. Escuer, M. Espitia, J. Espluga, P. Fontoba, R. Ferrer, G. Francino, J. Galan, Q. Gibert, M. Gimeno, À. Huguet, V. Ibarz, V. Labara, O. Labat, P. Labat, J. Laforga, C. Lapresta, A. Larré-gola, J.A. Llerda, E. Marqués, C. Martí, M. Martínez, Mauri, C. Massagué, M. Mateo, D. Maza, C. Mesalles, I. Micolau, J. Micolau, G. Miret, J. Montclús, H. Moret, J. Motis, A. Orús, J. Pallarol, J. Puche, A. Quintana, Ll. Rajadell, F. Ricart, M. Riu, M.C. Roca, E. Sabaté, A. Sáez, J. Salleras, M. Sampietro, J. San Martín, C. Sancho, X. Sebastià, J.L. Seira, A. Serés, J. Seuma, R. Sistac, R. Solana, C. Terés, R. Ventura, P. Vidal, D. Vidallet, G. Xacon.

CORREU ELECTRÒNIC:

tempsdefranja@wanadoo.es

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

974 47 19 93 / 93 805 02 70

MAQUETACIÓ I IMPRESSIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

EN VENDA A:

Albelda

Estanc Conchita

Calaceit

Papereria Abàs

El Torricó

Llibreria Pilarín

Fraga

Llibreria Badia, Estanc Bollic,

Llibreria Cabrera

Lleida

Llibreria de la Generalitat

Mequinensa

Papereria González

Reus

Llibreria Gaudí

Saidí

Llibreria Panadés

Saragossa

Kiosko Hermanos Vidal

Tamarit

Estanc Patrito

Tortosa

Llibreria El Temple

Vall-de-roures

Llibreria Serret

Una petita passa

Fa un temps, quan el sistema d'immersió lingüística es va imposar als centres públics de Catalunya, un sector dels mestres hi va oposar força resistència... de la qual, actualment, no en queda ni un brim. Ben al contrari, la pràctica totalitat del professorat ha assolit un grau de capacitat que ha permès encarrillar aquest problema, a Catalunya, d'una forma definitiva.

Afortunadament, també a la Franja, des de fa un temps, el problema de la capacitat del professorat s'està encarrilant i són nombrosos els professors que, per responsabilitat, han assolit els diferents nivells de capacitat per impartir Llengua Catalana als nostres centres de Primària i Secundària, a banda, clar, de les noves fornades sortides de les Escoles de Magisteri de Lleida, dels mestres procedents de Catalunya, de València, i dels titulats de la Universitat de Saragossa.

Al mateix temps s'imposa la sensació que les dues hores setmanals de català són força insuficients de cara a l'assoliment del domini de la llengua en igualtat de condicions amb la llengua castellana. No tenim una Llei de Llengües que resolgui definitivament aquest desavantatge però, com a contrapartida, alguna cosa es belluga entre els Consells Escolars, les APA, els claustres de professors i l'alumnat: la consciència que s'ha d'actuar per tal de minvar el desnivell entre ambdues llengües.

A Vall-de-roures, a Fraga, a Tamarit de Llitera alguna cosa s'està movent, alguna cosa està canviant, i s'ensuma a l'ambient que s'està en la bona direcció malgrat que només a la capital històrica i cultural de la Llitera n'ha eixit una bonica, prometedora i esperançadora realitat.

L'Institut d'Ensenyament Secundari de Tamarit de Llitera, durant el present curs, està duent

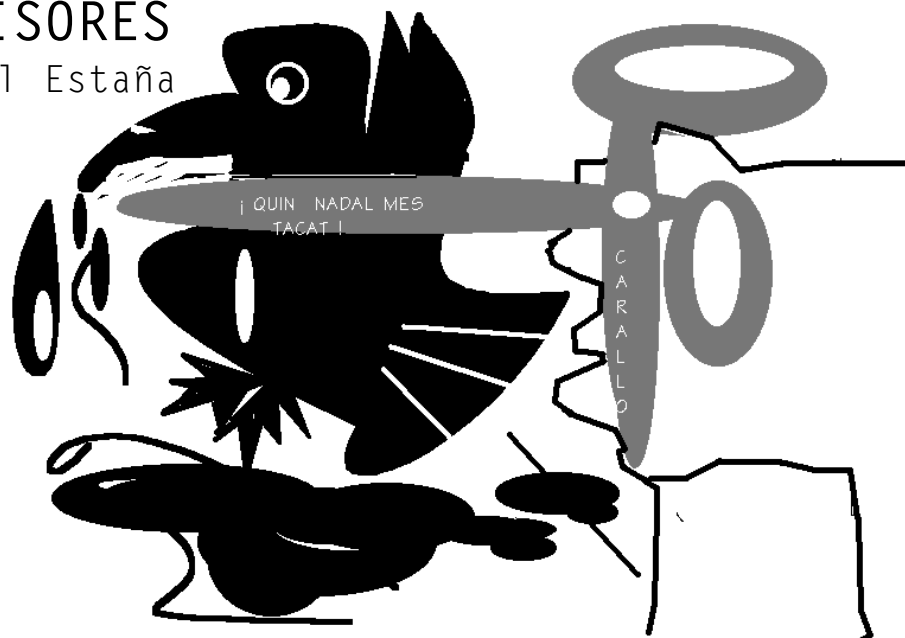
a terme una prova pilot, aprofitant, com hem dit, l'ambient favorable entre els diferents estaments i el fet que la pràctica totalitat de l'alumnat rep classes de Llengua Catalana: l'àrea de Tecnologia i Dibuix de 1r d'ESO està sent impartida en la nostra llengua. Igual podia haver estat una altra àrea, com s'ha intentat, amb resultats negatius a l'Institut R. J. Sender de la capital del Baix Cinca. Un altre any serà.

No obstant, si ho enfoquem positivament, ha trencat la dinàmica de la llengua per la llengua. Poca cosa, una petita passa, però el fet permet, per una banda, confiar que altres centres seguiran les passes d'aquest centre capdavanter i, per altra, comprovar com la llengua catalana serveix també per a l'aprenentatge d'altres matèries. Una cosa tan senzilla com estudiar qualsevol assignatura en una llengua diferent de l'oficial de l'Estat espanyol costa d'entendre dins de l'Espanya monolingüe i, en conseqüència, s'hi oposa una resistència sense adjectius. Un fet tan real i quotidià com que a les escoles catalanes de l'altra banda del riu —el Pont de Suert, Almacelles, Massalcoreig, Móra o Horta de Sant Joan...— es practiqui la immersió lingüística s'entèn dificultosament per part d'un bon sector dels responsables aragonesos d'ensenyament. Potser, a poc a poc, ho entendran millor. A falta de Llei. En qualsevol cas, ara el fenomen, el tenen dins de casa. Ja no ho poden contemplar com un problema de les altres comunitats. Al capdavant, n'estem convençuts, quan vinguin a comprovar els resultats, aquesta resistència, també acabarà desapareixent... gràcies a una petita passa com a una gran Llei.

TdF vol donar, d'aquesta manera, l'enhorabona als companys de l'IES Tamarit de Llitera pel seu coratge i per anar fent camí.

ESTISORES

Miguel Estaña



s u m a r i



salutació del director

Aquest passat mes de novembre hem assistit a un esdeveniment, important des del moment que molt poques vegades les activitats o iniciatives d'una associació o entitat no acostumen a traspassar els límits del poble o comarca on naix. L'exposició sobre Desideri Lombarte, «Ataüllar el món des del Molinar», va recórrer diferents pobles de la Llitera (Tamarit, Alcampell i el Torricó) i recalà a Saragossa, a la mateixa seu central de la DGA, en el marc d'un Seminari sobre Patrimoni Etnològic Aragonès. Gràcies a aquesta iniciativa, els estudiants lliterans de català van tindre l'oportunitat de conèixer l'existència i l'obra d'un escriptor d'un lloc on potser no han estat mai, però amb una llengua, unes tradicions rurals i populars comunes, que lis han permet fer activitats de creació i de comparació entre el món d'una comarca «llunyana» i la seua.

I els afeccionats a l'antropologia de Saragossa i tot Aragó han pogut veure, escrit en català i sense espantar-se, els costums i tradicions d'una comarca poc coneguda per ells i un dels escriptors de la Franja més complets i emblemàtics.

Màrio Sasot

2

Editorial

3

Salutació del director

3

Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

Evaristo Cabistany Cuchí:
alcalde de Torrent de Cinca

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Tema del mes:

Presentació del Projecte
d'Animació Cultural a Tamarit

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió:

Pautes per avançar cap
a una Llei de Llengües (i II)

cartes dels lectors

Adéu a Eduardo Zaplana

Acció Cultural del País Valencià (ACPV), davant la dimissió d'Eduardo Zaplana com a president de la Generalitat valenciana per anar a Madrid com a ministre de Treball, vol fer públiques les següents valoracions:

1. És la primera vegada en la història de l'actual estat espanyol de les autonomies que un president autonòmic abandona el seu càrrec per anar a Madrid a ocupar un ministeri. El fet, a més, s'agreuja per la manera precipitada com s'ha produït, enmig d'una legislatura i d'un dia per a l'altre, i mostra el menyspreu que Eduardo Zaplana sent per la Generalitat i pels valencians, als quals ens ha utilitzat com a trampolí en una carrera que sempre ha tingut com a únic objectiu Madrid.

2. El balanç d'Eduardo Zaplana com a president de la Generalitat valenciana és ben pobre i trist. Ha deixat una comunitat autònoma endeutada, el seu govern no ha tingut més preocupació que l'impuls de grans obres faraòniques sense cap transcendència per a la societat, i la seua ha estat una actuació guiada pel sectarisme i envoltada de casos de corrupció. Eduardo Zaplana s'ha caracteritzat per alimentar el secessionisme lingüístic i la irracionalitat amb un enfrontament continu amb la Universitat, subvencions milionàries a associacions sense vida i la creació d'una entitat, l'AVL, que només ha servit per introduir confusió i, això sí, pagar magnífics sous. El nomenament de Vizcaino Casas com a membre del CVC és un bon resum de la política cultural de Zaplana.

3. Pel que fa a ACPV, és ben coneguda de tots l'actitud d'Eduardo Zaplana de confrontació sectària i de negació de la paraula a un sector important de la societat. En aquest sentit cal recordar les interferències patides per la TV3, els impediments perquè els Premis Octubre pogueren celebrar-se a la Fira de València, els

intents de criminalització dels milers de participants en els actes del 25 d'abril convocats per aquesta entitat, o la prohibició de la plaça de bous per a la realització de l'espectacle Homenatge a València, tot i la petició conjunta d'ACPV, els sindicats i la gran majoria dels partits, a més de milers de valencians. Finalment, però, Eduardo Zaplana passa, i ACPV queda. I queda per a continuar treballant per la llengua, la cultura, la racionalitat i el país, des de la més ferma defensa dels valors de progrés.

ACPV

Una altra eixida de l'armari

Si fa un cert temps va ser notícia l'eixida de l'armari d'un militar i d'un capellà, notícia que ja no ho és, aparentment assolida per la nostra societat, aquests dies ha tingut notable ressò entre els mitjans de comunicació d'Espanya l'eixida de l'armari d'un guàrdia civil gay que demanava un pis, dins de la casa quarter, per a ell i per a la seua parella. Per suposat que estic a favor dels seus drets, però no és l'objectiu d'aquesta carta. L'objectiu n'és comentar la decisió del Sr. Valdivielso, Cap de la Guàrdia Civil, la seua presa de posició davant un fet que era d'esperar, el qual, amb una rapidesa encomiable, ha acceptat la petició i sobretot, per haver-la raonat al produir-se un cert malestar entre un sector del generalat: «No és una qüestió de malestar o d'opinió: és una qüestió d'aplicació de la Constitució i dels Drets Humans». Bravo!

Podrien tindre aquest coratge i aquesta visió els nostres governants a l'hora d'aplicar un Dret Humà i la Constitució en el tema de les llengües i prescindir del malestar i de l'opinió d'un sector? O aquest sí que és un tema d'opinió?

V. Pena
Lleida



L'Alfajeria

L'altre dia vàrem anar a entregar en mà, Josep Galan i jo, al President de les Corts d'Aragó, senyor Mur, el nou manifest de Mequinensa firmat per la meitat de la totalitat de regidors dels Ajuntaments de la Franja, Partit Popular inclòs, en el que demanen insistentment als diputats de tots els colors que inicien i acaben d'una vegada la Llei de Llengües que estan obligats a fer. Entre els arguments emprats estava la ratificació d'Espanya de la carta europea de Llengües minoritàries, l'Estatut d'Aragó, el dictamen de la comissió de les pròpies Corts i l'evidència que Aragó és la darrera Comunitat en tenir regulada aquesta qüestió, quan altres, que en principi semblaven més oposades, ja ho tenen en funcionament. El President ens va rebre molt amablement, ens va dedicar uns tres quarts d'hora i ens va dir, com implicat en el tema (ell parla fabla en família) que no dubtava de la caiguda pel seu propi pes de la Llei en qüestió, perquè era un dret evident. No obstant va fer notar alguns problemes: l'actitud reticent del PP, la dificultat interna que té la llengua aragonesa per posar-se d'acord en una normativa comuna, certa situació tibant amb Catalunya pel recolzament de CiU al Pla Hidrològic i l'escassa sensibilitat dels aragonesos, en general, sobre la qüestió lingüística. Tot plegat, allò que està clar és que la defensa de les nostres queixes no aporta vots a cap partit i només ens n'eixirem avergonyint-los amb manifestos com aquest i els que calguen perquè posen fil a l'agulla d'una vegada.

Miquel Blanc

Xarrades informatives dels programes «Leader Plus» i «Equal»

■ Sara Díaz



Joaquín Lorenzo i Sara Díaz durant la conferència a Calaceit

L'Organització per al desenvolupament del Baix Aragó i el Matarranya (OMEZYMA), del 25 de novembre al 19 de desembre ha realitzat tot un seguit de xarrades informatives per presentar els programes LEADER PLUS i EQUAL. La primera xarrada fou al municipi on estan les oficines de l'organització, la Torre de Vilella, i la darrera ha estat a Vall-de-roures.

La finalitat d'aquestes xarrades ha estat informar a la població en general de com accedir a les ajudes europees que es gestionen des del programa Leader Plus i, alhora, explicar el contingut del nou programa Equal. Aquesta nova iniciativa comunitària el que pretén és combatre la discriminació i desigualtat que experimenten aquells col·lectius (joves, dones, immigrants i discapacitats) en situació de risc en relació al mercat laboral, a través d'una xarxa de tècnics que gestionen ofertes de treball de la pròpia comarca.

Per altra banda, en aquestes reunions veïnals, s'han explicat els objectius del programa Leader Plus, que són:

1. Mantenir la població i els serveis dels petits municipis
 2. Establir una xarxa rural/urbana per atraure a nous pobladors.
 3. Generar nous treballs, principalment per a la població més jove i femenina.
 4. Impulsar la producció ecològica.
 5. Valoritzar i comercialitzar conjuntament els nostres recursos (turisme, patrimoni, mediambient, productes artesanals, agroalimentaris), cohesionant als agents implicats en cada sector i els sectors entre ells.
 6. Incrementar les rendes dels agricultors i ramaders mitjançant accions conjuntes.
 7. Diversificar les activitats econòmiques dels nostres pobles.
- Seguint aquests objectius, s'ha explicat què és subvencionable, qui es pot beneficiar d'aquests ajuts i com es distribueixen per municipi els ajuts. S'ha recalcat el fet que per a les inversions productives, tindran més ajuda els promotors dels municipis més petits que no pas aquells dels municipis més grans. Així ens trobem que, poble de menys de 500 habitants podran tenir fins un 40% d'ajut, mentre que els municipis d'entre 500 i 1000 habitants el màxim al que poden accedir és al 35%. Calaceit un màxim de 30% i Vall-de-roures no pot superar el 25%.
- A part d'informar sobre el contingut de les dues iniciatives comunitàries, des d'Omezma el que es pretenia amb aquestes xarrades era fomentar la participació i aportació de tots els veïns, recollir propostes, idees i suggerències per impulsar projectes col·lectius que persegueixen el desenvolupament sostingut dels nostres pobles.



Les basses del Matarranya, una garantia de subministrament

■ Lluís Rajadell

L'inici de la construcció de dues basses laterals al Matarranya entre els termes municipals de Massalió i Maella garantirà les necessitats actuals d'aigua dels consumidors de tota la conca, especialment de la part baixa del riu, on s'estan fent les obres i on es concentra la major part dels regadius.

La col·locació de la 'primera pedra' dels dos minipantans a finals del passat mes d'octubre pel secretari d'Estat d'Aigües, Pascual Fernández, suposa l'inici, després de quasi un segle sense intervenir, de les obres de regulació del Matarranya. Fernández es va desplaçar al Matarranya per visitar les obres de les basses de la Trapa, al terme municipal de Maella, i de la Vall Comuna, entre Massalió i Maella. El secretari d'Estat es va reunir i va dinar amb els regants i usuaris de la conca per a conèixer les seues inquietuds.

Els regants es van manifestar majoritàriament a favor que la construcció de les basses siga una actuació d'urgència però sense renunciar a que es pose en marxa el pantà de la Freixneda-la Torre del Comte, amb el projecte redactat i en període d'informació pública. Alguns dels agricultors van plantejar la seua preocupació que les basses passin, de ser una obra 'provisional', a convertir-se en la regulació definitiva del riu.

Les obres de les basses duraran 18 mesos, en el cas de la Vall Comuna, i 22, en el de la Trapa. Podran entrar en servei durant l'any 2004. Mentre tant, el pantà de Pena garanteix les necessitats mínimes.

Les basses i el pantà evitaran que tornen a donar-se situacions com les viscudes en la dècada dels noranta, quan les



Una colla de veïns observa les obres de moviment de terres per a construir la bassa de la Trapa

reserves embassades, degut a la sequera, es van quedar per davall dels mínims precisos per cobrir les necessitats de la conca. Els pobles amb més

regadiu, Maella especialment, van alertar que es podien perdre les plantacions de presseguers si no plovia. De perdre's l'arbriu, podria haver-se produït

una greu crisi agrària perquè recuperar les plantacions suposa un temps d'espera mínim de quatre anys. L'emigració era un perill imminent. Afortunadament, la poca aigua del pantà es va utilitzar amb molta precaució i els arbres i les col·lites, mal que bé, es van salvar. Les riuades d'octubre de 2000 van provocar moltes destrosses per tota la conca però, com a contrapartida, van omplir el pantà de Pena, que estava buit, de gom a gom.

Per a l'expansió del regadiu, la clau es el pantà de la Freixneda, un projecte que crearà un embassament de 25 hectòmetres cúbics de capacitat i suposarà una inversió de 62 milions d'euros. Però esta obra es discutida per col·lectius de la conca alta i també per alguns ajuntaments. Qüestionen les seues dimensions al considerar-les excessives i alerten que esta obra destruirà un tram de riu molt ben conservat. Tot el Matarranya està inclòs en la proposta de «Lugares de Interés Comunitario (LIC)» de la Unió Europea menys, curiosament, el tram on està previst construir el pantà de la Freixneda. Per als crítics, les basses en marxa poden ser, efectivament, una solució definitiva per a la conca al complementar-se amb el pantà de Pena, que enguany està pràcticament ple d'aigua —al 85% de la seua capacitat—.

La construcció de les basses laterals va ser un dels acords de Favara, que es van aconseguir a esta població de la conca baixa el 1999 i en els que van participar tots els sectors afectats per la regulació del riu —ajuntaments, regants, col·lectius conservacionistes i veïns. La construcció del pantà de la Freixneda, és, en canvi, un altre cantar.

La Junta d'Usuaris del Matarranya, apel·la al consens per a regular el riu

El president de la Junta d'Usuaris de la Conca del Matarranya, José Maria Puyol, ha manifestat la seua voluntat de mantenir l'esperit de consens i diàleg dels acords de Favara de 1999, on tots els sectors socials i ajuntaments implicats en la regulació del riu van consensuar les actuacions a realitzar. Puyol va afegir que és partidari de parlar amb tots els afectats a l'hora de decidir si es tira endavant amb el pantà de la Freixneda-la Torre del Comte, en període d'informació pública.

José Maria Puyol va reptar al president de la Plataforma en Defensa del Matarranya (Pladema), Alberto Moragrega, que «conegui tota la conca per a defensar-la millor». «Per a lluitar pel riu s'ha de conèixer primer, però tot, des del Parrissal fins a Faió, no sols una part», va dir Puyol.

Pladema s'ha posicionat en contra del projecte del pantà de la Freixneda per entendre que té unes dimensions excessives, que destruirà un tram de riu molt ben conservat i que tindrà un cost tan alt que hipotecarà el desenvolupament de l'agricultura de tota la conca.

El pantà de la Freixneda suposarà una inversió de 62 milions d'euros. Tindrà una cabuda de 25 hectòmetres cúbics i la presa medirà 36 metres d'alçada.

José Maria Puyol va explicar que també la Junta Central d'Usuaris de la conca del Matarranya ha presentat al·legacions al projecte per que «es clarifiqui el cost social i econòmic que tindrà per a la conca». Puyol va comentar que els usuaris de l'aigua del Matarranya no poden assumir el finançament de l'obra, que «ha de ser assumit per l'Estat». En tot cas, el dirigent dels regants va demanar que no s'actui a la conca «sense la participació de tots els afectats».

El joc de les birles

Un dels jocs tradicionals més populars al Matarranya ha segut el joc de les birles.

En algunes poblacions s'hi fan competicions per a les festes majors com és el cas de Favara. Allí hem conversat amb José Valls col·leccionista de jocs i joguets populars que ha realitzat unes quantes exposicions sobre el tema. A Calaceit, Amadeu Gimeno també ha fet manualment dos jocs de birles i birlots i este estiu vam tindre la sort de jugar-hi, en una activitat programada per l'Escola Catalana d'Estiu dels Jocs Tradicionals d'Horta. Durant tota una tarda tres o quatre colles de jugadors/res de birles vam practicar este joc als carrers de Calaceit. La destresa del mestre per manejar les birles i els birlots va deixar bocabadats els més de 30 alumnes que hi assistiren a l'Escola.

Pasqual Vidal, de Massalió, estudiós del tema, ha recollit este joc a la seua vila i n'ha fet unes il·lustracions on l'explica gràficament.

Antigament al Matarranya aquells que miraven el joc de birles, que es jugava els diumenges a les eres, feen apostes amb diners a 'pares' i 'nones'. Les peces per a jugar són sis birles –alguns informadors ens parlen d'una més decorada que feia de rei– que es plantaven alineades de dos en dos a una distància igual al birlot, i tres birlots que eren llançats pel jugador, des de dotze a quinze passes, per intentar deixar només una birla plantada –fer 'cara'–.

En les festes de les nostres viles hauria de ser este un dels jocs imprescindibles per ser popular i tradicional, fàcil de reintroduir i gens complicat de practicar-lo.

Carles Sancho

El barranc del Calapatar: ruta per combinar turisme i art rupestre

■ Diario de Teruel



Pintures rupestres a la Fenellasa. Beseit

El turisme, la revalorització del patrimoni i l'arqueologia són les línies mestres que refermen un projecte que persegueix la creació d'una senda cultural de petit recorregut en el barranc del Calapatar, a Queretes i Calaceit. L'ajuntament de Queretes ha presentat a la Comissió Informativa de Cultura de la Comarca del Matarranya una proposta per tal de connectar, mitjançant una ruta de gairebé cinc quilòmetres, quatre abrics ubicats en aquesta zona, que compten amb vestigis d'art rupestre llevanti.

L'objectiu principal d'aquesta iniciativa és la conservació i protecció d'aquest fràgil patrimoni, així com la seua senyalització i valorització per fer-los aptes per a ser visitats. Amb tot, per acometre qualsevol intervenció en aquests abrics, caldrà comptar amb el vist-i-plau del Departament de Patrimoni del Govern d'Aragó. Els abrics, objecte de restauració són els de la Roca dels Moros, Roca dels Gascons, Font de la Bernarda, en el terme de Queretes, i Mas de l'Abogat, a Calaceit.

El projecte, però, va més enllà de la protecció i conservació de les restes pictòriques que s'hi conserven i pretén

aprofitar el «micropaisatge» d'aquesta zona, per realitzar una ruta interpretativa que uniria els quatre abrics. «En el barranc també hi existeixen diferents terres de conreu, hortes, sínies, masades i assuts que també pretenem recuperar», va explicar l'alcalde de Queretes, Antoni Llerda.

La pretensió es realitzar un projecte de recuperació integral dels abrics rupestres i de l'entorn, i fer-ne un reclam turístic. En aquest sentit, la memòria –que valora el pressupost final del projecte en 46.500 €– estableix, juntament amb els treballs de conservació i protecció, la neteja de sendes i la senyalització dels abrics mitjançant taules d'interpretació, facsímils i panells informatius en tot el barranc. D'aquesta forma, esta prevista la inclusió de fotografies de les pintures descobertes, moltes de les quals han desaparegut de les parets o estan molt deteriorades.

Segons l'arqueòleg redactor de la memòria del projecte, Jose Antonio Benavente, «és molt interessant la conservació, protecció i valorització dels abrics del barranc», cosa per a la qual caldrà els permisos pertinents del Departament de

Patrimoni del Govern d'Aragó. Els quatre punts inicials objecte de l'estudi encarregat per l'Ajuntament de Queretes, podran ampliar-se a d'altres municipis, arribant a interconnectar altres punts d'art rupestre llevanti situats en els termes municipals de Massalió, Fontespatla i Beseit. Segons l'alcalde «aquests vestigis d'art prehistòric són dels més antics que es conserven a la comarca del Matarranya». Es tracta de restes amb un sis o vuit mil anys d'antiguitat. Cèrvols, cabres i arquers.

Les primeres troballes de pintures rupestres en el barranc del Calapatar van tenir lloc el 1903 per l'arqueòleg Joan Cabré i Aguiló, que es va convertir en una de les figures més importants de l'arqueologia espanyola de la primera meitat del segle XX. Aquests descobriments foren de gran rellevància, ja que van posar al descobert un art rupestre prehistòric fins llavors desconegut: l'art llevanti.

Dos dels abrics més importants –la Roca dels Moros i els Gascons– se situen a menys de cent metres entre ells. En tots dos, Cabré va fer arrencar els panells amb les pintures millor conservades, segons va manifestar amb la intenció de protegir-les davant la possible voladura dels abrics per paisans dels voltants. Segons l'alcalde de Queretes, Antoni Llerda, l'arqueòleg de Calaceit «les va vendre al Museu Arqueològic de Barcelona», a qui l'Ajuntament ha reclamat ara la devolució de les peces.

A la Roca dels Moros existeix un panell frontal amb tres cèrvols de caràcter naturalista, mentre que els Gascons comptaven amb pintures rupestres compostes per dos cèrvols, arquers, cabres, bòvids i un cavall.

Plataforma de pobles afectats per l'AVE

■ Maite Cartagena



ELENA CEBRIÁN

Carretera Fraga-Montsó a l'alçada de Saidí (pont de l'AVE)

Saidí ha aprofitat la conjuntura de les obres de millora de la xarxa viària que enllaça diferents poblacions de la comarca (Eix del Cinca i la Llitera) per millorar alguns punts dels afores del poble. Així s'ha procedit a l'enllumenat i pavimentació de les voreres que enllacen la zona del quarter de la Guàrdia Civil amb la carre-

tera de Tamarit, millorant-ne els accessos a les piscines municipals i al cementiri.

Un altre aspecte que cal destacar de gran importància per als habitants del poble és «la conservació» de les obres realitzades en el terme municipal de Saidí durant la construcció del Tren de Gran Velocitat (més conegut com AVE)

i que corren a càrrec de l'empresa GIF. Unes obres força reivindicades pels pobles d'Alcarràs, Saidí i Ballobar, que demanaven la revisió de totes les obres anòmales realitzades de forma precària en els respectius termes municipals, amb el restabliment dels camins i, per tant, les comunicacions de l'Horta de Saidí, afectades pel traçat ferroviari. Aquests pobles van constituir una plataforma l'any 2000 a l'Ajuntament de Saidí juntament amb altres municipis afectats. Candasnos, Vallfarta i Bujaralos són alguns d'aquests municipis que van constituir la plataforma per fer arribar la seva veu fins l'administració estatal, edegant tot un seguit de peticions com a contrapartida per la realització d'una obra que suposa un gran impacte ambiental per als territoris que travessa.

L'1% cultural que pertoca a cada municipi afectat permetrà desenvolupar un projecte cultural i patrimonial a cada localitat. Una oportunitat que l'Ajun-

tament de Saidí va aprofitar per desenvolupar un projecte força anhelat pels saidinencs: la reconstrucció de les muralles del castell de Saidí. D'altra banda, el projecte també compta amb una excavació de l'indret on es trobava l'antic castell així com la preparació del terreny per tal de promoure el potencial turístic local i comarcal.

El projecte, malgrat estar aprovat des de fa mesos pel Ministeri de Foment, que finança l'obra en la seva totalitat, encara no es pot edegar ja que no ha arribat el pressupost amb què es finança.

L'estructura presenta avui dia un lamentable estat de conservació donada l'escassa sensibilitat de les administracions locals i autonòmiques en matèria de patrimoni. Així mateix, quan es va negociar les obres del traçat de l'AVE es va ignorar la demanda de l'1% cultural deixant escapar una oportunitat cabdal per salvar i guardar el patrimoni local.

Sopar literari de l'IEBC:

Premis «6 de novembre» 2002 i beques «Amanda Llebot»

■ Pep Labat

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca IEA ha fet publica la relació de premis de la IV convocatòria dels premis «6 de novembre» a la normalització lingüística i cultural a la Franja. Per una part, s'ha volgut reconèixer la tasca que ha anat desenvolupant l'entitat mequinensana «Coses del Poble», sobretot en el camp de la descoberta i catalogació del patrimoni arqueològic al terme municipal de Mequinensa. Per una altra, s'ha considerat la trajectòria de compromís per la llengua i la nostra cultura de Mário Sasot i Àrtur Quintana, director d'aquesta revista i coordinador del Projecte d'Animació

Cultural a les Escoles de la Franja, el primer i filòleg i professor de la Universitat de Heidelberg a Alemanya, el segon. A més, i coincidint que aquesta any la celebració s'ha traslladat a Mequinensa, s'ha volgut recordar la Declaració de Mequinensa i l'inici de l'ensenyament del català a l'Aragó premiant a l'ex-president i l'ex-conseller de Cultura del Govern d'Aragó, Santiago Marraco i José Bada, respectivament. I per últim, en reconeixement de la superació d'aquesta primera fase, s'ha distingit l'Institut d'Educació Secundària «La Llitera» de Tamarit de Llitera per la decisió

d'introduir l'ensenyament en català per primera vegada a la Franja.

L'acte de lliurament dels premis tindrà lloc en el marc del Sopar Literari que organitza l'IEBC el divendres 13 de desembre a Mequinensa. A més, també es llegirà l'acta de concessió de les Beques Amanda Llebot i es gaudirà d'un concert del nostre company, l'Anton Abad.

Pel que fa a l'Ateneu, s'ha de destacar que acabarà l'any amb el primer d'una sèrie de debats («Pensem junts»). En un primer moment, es pretén reflexionar sobre els comportaments

violents entre els joves. Per això, es proposa arregar i ordenar les impressions que tenim en conjunt sobre la situació actual d'aquest tema en concret, conèixer la situació a altres llocs i quines estratègies han optat per a abordar-lo i elaborar algunes propostes sobre iniciatives possibles a la nostra comunitat. Per portar a terme aquest acte s'han convidat persones que per la seua trajectòria personal, la seua situació laboral, les responsabilitats que exerceix en entitats socials o en les diferents administracions o institucions, puguin aportar un punt de vista específic sobre el tema.



Els tres mosqueters

Durant el maig de 2002, es van celebrar al Palau Montcada de Fraga unes Jornades en torn al tema de l'Eurocongrés. No sabem per què, però s'hi van presentar tres senyors, amb el posat desafiant, que no eren Atos, Portos ni Aramis, els personatges de Dumas, sinó els tres prohoms del blaverisme franjolí, Àngel Hernández, Éctor Castro i Julián Nabal. Per enfrontar-se a la guàrdia del Cardenal –suposo–, que érem els ponents: Josep Ma Becana, diputat, secretari oscenc del PSOE, Joaquim Montclús, historiador, Margarita Moltó, professora d'Econòmiques a la UdL i jo mateix. Cada ú per parlar del seu camp –política, història, economia i Literatura–. Van sovintejar les mostres de desacord, sobretot i especialment, davant certes afirmacions al voltant de la història de la Ribagorça, o sobre posicions secessionistes de certes revistes comarcals. Fetes amb aquell toc de preanunci de desafiament. Algú va desentonar en la forma de mostrar el seu desacord. De qualsevol forma, acabat l'acte, en veure que no hi hauria ni debat, ni duel, es van aixecar els tres i, en veu alta, van demanar: *Debat! Debat!* Cardenal i guàrdies, absolutament indiferents, van refusar *duel i debat...* i no hi va haver baralla. Nabal, marcadament enfurismat, se'n va anar, cridant *ostentòriament*: «*sí, però esto es Aragón!*» En castellà, com Déu i el blaverisme manen. No sé si volien protagonisme o donar la nota. Van enfundar les espases i cotcot, amb la coa entre cames, van fer un estentori mutis pel for.

Josep Galan

Les Jornades Cinca 2002 posen en relleu la qualitat del nostre patrimoni

■ M. López

El passat 16 de novembre es va celebrar a la sala d'actes del Palau Montcada la sisena edició de les Jornades Cinca, activitat que l'Institut d'Estudis del Baix Cinca organitza anualment amb la finalitat d'analitzar i descriure el context contemporani del Territori. Eix any el tema escollit ha sigut el Patrimoni Cultural i ha comptat amb la participació de quatre ponències que van endinsar el públic dins la situació actual del Patrimoni Comarcal.

Una de les particularitats de l'acte, i a pesar que tots el conferenciants varen parlar des de la perspectiva de la seva especialitat, va ser l'agraïda coincidència que tots cinc participants treballen, o ho han fet en alguna ocasió, per divulgar i donar a conèixer el Patrimoni Cultural del Baix Cinca. D'eixa manera el programa començà, després de les corresponents presentacions i salutacions del president de l'Institut Josep Galan, amb la intervenció de l'Historiador Valerià Labara i Ballestar, qui va tractar l'interès de reconstruir la història genealògica per conèixer el nostres avantpassats. Ens va complaure amb enrevessades troballes del destí com la visita de Pio Baroja a les Ventes del Rei i la seva estança d'una nit a Candanos, o fets, fins i tot graciosos, com les arrels fragatines de la model del conegut quatre pintat per Goya, *La Maja desnuda*. Per Valerià l'estudi de la biografia i genealogia li han permès descobrir un ventall de personatges populars molt variat, i seguir la trajectòria vital de personatges històrics tan reconeguts com Domènec Maria de Barrafon o Esteve Pujasol.



Conferenciants de les Jornades Cinca 2002

La segona ponència a càrrec de Felix Montón Broto, arqueòleg, mestre, i persona que a més va exercir les dos professions a la ciutat de Fraga durant anys, va fer un recorregut pels jaciments més representatius de la Comarca del Baix Cinca, va ressaltar el seu valor i va remarcar la necessitat d'actuar en matèria de Patrimoni. Preocupat per la situació actual dels jaciments arqueològics, alguns dels quals ell mateix havia excavat, va voler invitar l'actuació de qualsevol persona, també a títol individual i privat, per tal de conservar i mantenir els vestigis dels nostres avantpassats. Félix Montón és del pensar que de Patrimoni a la Comarca n'hi ha molt i amb marcat interès arqueològic i cultural.

Després d'un temps en el qual els assistents es van relaxar amb un esmorzar, la Historiadora i actual presidenta del Casc Històric de Fraga, l'Enriqueta González Sisó, va descriure el context del Casc Antic de la ciutat, que participa d'un petit creixement de població i va comunicar la necessitat de conservar els nombrosos bens tradicionals que guarda el Casc per les properes generacions de fraga-

tins i fragatines.

Finalment, dos dels membres del Grup Cultural Coses del Poble de Mequinensa, Josep Carbonell i Ferragut va presentar un estudi sobre les pintures rupestres trobades a la seva localitat. Un projecte de catalogació en format informàtic mitjançant fotografies que varen permetre als assistents observar figures esquemàtiques pintades i treballades sobre pedra, possiblement utilitzades per ramaders i pastors amb la finalitat de marcar terreny i orientar els viatgers.

L'acte va comptar amb un nombre considerable de públic, unes cinquanta persones, que van gaudir i participar amb el seu propi discurs i opinió, generant un punt d'encontre, sens dubte positiu, entre especialistes i persones interessades pel Patrimoni Cultural del Baix Cinca.

En general, des de perspectives diferents el missatge de les conferències, i al mateix temps l'objectiu de les jornades, es va centrar en la necessitat de conèixer el Patrimoni, posar-lo en valor i permetre que el seu apropament al públic, que és, en definitiva, a qui pertany.

Centenars d'aus exòtiques poblen el Baix Cinca

■ David Badia

«A la comarca del Baix Cinca existeix un gran nombre d'espècies d'aus, unes 260, de les quals unes 150 la trien per a reproduir-se.» (Chacón, 1995)

La riquesa biològica d'aquesta comarca ha d'abastar també els insectes, tal com succeeix als Monegres on, els darrers anys, se n'ha descobert més d'un centenar d'espècies noves per a la ciència (Blasco, 1996). Altres grups faunístics queden desprotegits davant els impactes ambientals al no constar la seua existència.

Amb tot, el medi ambient en el Baix Cinca no es limita als ecosistemes naturals. En l'ambient urbà identificaríem problemes de contaminació

acústica, d'abocaments, d'escombreres, ocupació de l'espai agrícola fèrtil per l'activitat urbanística o per vies de comunicació (carreteres, TGV), etc. En els sistemes d'ús agrari, els impactes mediambientals també tenen la seua incidència: 1. L'agricultura de regadiu suposa la introducció en el sòl de productes fitosanitaris, adobs químics, o esmenes orgàniques, necessaris per mantenir una altra productivitat. Ningú millor que els agricultors han de ser capaços de reconèixer la importància de mantenir la seua activitat sota un regim d'explotació sostenible, ja que la pèrdua de la qualitat del sòl agrícola suposa el deteriorament de la seua

font de vida.

2. La ramaderia intensiva, de creixents dimensions i deslligada de l'explotació agrícola, suposa que cada volta siguin més nombroses les explotacions sense una base territorial suficient per a reutilitzar els fens i purines produïts a l'explotació. (3) La ramaderia extensiva veu molt limitats els seus desplaçaments, amb la qual cosa passa a ser una ramaderia semiintensiva. L'escassetat de pastures en anys secs i els seus reduïts circuits de pastura, fa superar el llindar de l'explotació del medi. Aquesta sobrepastura limita el creixement i desenvolupament de nombroses espècies vegetals, deixant el sòl desprotegit

de l'acció erosiva del vent o de la pluja. També aquesta activitat ha de ser capaç de subsistir de forma sostenible.

El medi ambient el constitueixen ecosistemes naturals i antropitzats i és difícil separar-ne els efectes d'uns sobre els altres. Per això, l'educació mediambiental, integrant-hi les interaccions de tots dos tipus d'ecosistemes, és fonamental a la comarca. Seran, a més a més, coneixements a integrar amb l'incipient turisme cultural, de qualitat, que, juntament amb aspectes històrics, artístics, gastronòmics, etc., ajudin a la diversificació de l'ús del territori i a la mateixa sostenibilitat del tradicional i productiu ús agrari del Baix Cinca.

ESTAMPES RIBERENQUES

Bunyols (I)

De gustos inconfesables

■ D. Sarrau

Tots els estius provo de relaxar-me llegint alguna que altra biografia. Els últims quatre anys, he repassat la biografia de Franco d'en Paul Preston, la de Frank Sinatra, la de Charles Chaplin i l'estiu de 2001 vaig triar Luís Buñuel. Si, quan arribo a la pàgina quaranta no hi estic engrescat, tanco el llibre i bona nit, viola! Això és el que em va passar amb els de Frank Sinatra i Buñuel. D'altres no he intentat rellegir-los, però els dos esmentats, sí, i a fe que ho celebro. Així que he encapçalat la secció, catalanitzant el cognom de l'il·lustre director de cine aragonès a qui el 1978 el Ministre de Cultura de Mèxic, lliurà el Premi Nacional de les Arts en forma d'una superba, medalla d'or on posava D. Luís... *Buñuelos*, en lloc del que hi havia de posar. Aquest i qualsevol retoc de cognoms em recorda sempre l'anècdota d'un oncle meu que, fent la mili, va sentir com el cridaven pels altaveus –**Isidro Beltrón!!!**– i ell, mirant-se el DNI, on posava **Isidro Beltrán**, va contestar, sorneguerament, en un esplendorós castellà de Penyalba: «*Éste debo ser yo*».

Però tornem al principi. He de confessar, ja que d'això va el tema, que durant molt temps vaig patir, i no gosava confessar-ho, perquè a mi, mirin per on, m'agrada la *copla*, sí, sí, la *copla* espanyola. Ep! També m'agrada Bach, Beethoven, Mozart, Schubert, Rimsky, Vivaldi, Bizet, Wagner, Verdi... tots els clàssics i, per damunt de tots... Txaiïkowski, el concert per a violí i orquestra en *re major* del qual considero l'obra més meravellosa,

commovedora, virtuosa, magnífica, tendra, esplendorosa, que escolto dia sí i dia també, una, dos, tres vegades... sense pausa com un borratxo esgota una darrera l'altra les ampolles de vinatxa. Doncs bé, durant anys he hagut de callar que, alhora que aquests mestres immortals, m'agradaven Juanita Reina, la Concha Piquer, Marifé de Triana, Estrellita Castro, la Imperio... i tants d'altres... però voldria aclarir que només la música. Bé, també la veu. Però de la lletra, ni olbes. La lletra m'ha fet nosa sempre. A vegades m'empipo amb Beethoven per haver posat lletra a la Novena. Sort que no l'entenc. Així que, en realitat, hauria de dir que el que m'agradava era el que componien els mestres Quintero, León y Quiroga. L'any 92, a l'Expo de Sevilla, i després de sentir un festival on hi havia un ventall aclaparador de figures del cante, em vaig enamorar així mateix de la lletra. Dues vergonyes a amagar. No m'atrevia a dir-ho.

Fins que, gràcies a Déu, vaig llegir un article d'en Manolo Vázquez Montalbán on reivindicava la lletra de la copla com a la millor poesia popular de la postguerra, i es manifestava *fan* incondicional d'aquesta mena de música. I per mi, Vázquez Montalbán no parla, pontifica.

L'altre gust –o disgust– és que no m'agrada Picasso. Ho sento, però quan veig les figures cubistes, geomètriques, no em fan vibrar. Eu!... que no m'agrada. I com és que ara m'atreveixo a manifestar-ho públicament? Doncs perquè, en un passatge de les seves memòries Buñuel afirma: «L'únic que puc dir és que el *Gemika* no m'agrada gens, tot i que vaig ajudar a penjar-lo. Me'n desagrada tot, tant la factura grandiloqüent com la politització a tota costa de la pintura. Comparteixo aquesta aversió amb Alberti i José Bergamín, cosa que he descobert fa poc. Als tres ens agradaria fer volar el *Gemika* però ja estem massa vells per anar posant bombes».

Entenen per què ara ja m'hi vaig atrevint?

Evaristo Cabistany Cuchí, alcalde de Torrent de Cinca

«A Torrent no tenim indústria però



MIGUEL ANGEL LATORRE

El president Marcelino Iglesias amb l'alcalde de Torrent de Cinca (a l'esquerra)

L'Evaristo Cabistany, de 51 anys, casat, amb un fill, és alcalde de Torrent de Cinca per cinquena legislatura consecutiva i sempre per majoria absoluta. El consistori actual el configuren 5 regidors del PSOE i 4 del PAR. Nascut a la veïna població de Mequinensa, fa 23 anys que exerceix de torrentí. L'agricultura i la ramaderia són el seu mitjà de vida.

Pregunta: Fa uns anys Torrent de Cinca va aparèixer en un rànquing com la primera població de la província d'Ossa en renda per càpita. Segueixen dominant el capdamunt del podi?

Resposta: No van tants a la colla! Torrent és una població majoritàriament agrícola, ramadera, dedicada a la Fruticultura. Des de sempre s'ha mirat d'estar al dia: la renovació de tècniques és constant i l'estudi de mercats, dins de la nostra

capacitat, el considerem un factor de la màxima prioritat.

P. Què en destacaria?

R. La capacitat d'organització. Gairebé tota la nostra pàgina està agrupada en SAT o Societats Agrícoles de Transformació, que, principalment, es dediquen a la manipulació i venda dels productes típics d'aquesta zona: el préssec, la poma i la pera.

P. Se senten protegits per la Unió Europea?

R. L'organització dels torrentins ens permet accedir a les ajudes, sí. Juntament amb agricultors d'altres comarques, incloses diverses poblacions de la zona de Lleida, hi ha allò que se'n diu OPFH o Organitzacions de Productors de Fruïtes i Hortalisses, gràcies a les quals arriben subvencions. És el cas, com a botó de mostra, les que rebem en cas de retirada de producció, quan els preus estan per terra. Gairebé tothom hi està integrat.

P. I la competència de la resta

de zones?

R. Tenim la sort que els nostres productes vénen dels primers, cosa que ens permet uns preus dignes. Últimament està progressant significativament el conreu de la cirera: l'empresa Codorniu té entre 50 o 60 hectàrees dedicades al cirerer i en producció i abasta el terme de Casp, però la planta de tractament la té ací, a Torrent.

P. I la mà d'obra?

R. Normalment, a l'estiu, Torrent dóna treball a entre 600 i 700 persones fixes, amb els que no tenim cap mena de problema. N'hi ha bastants de subsaharians. L'allotjament, a les finques, el considerem digne. N'hi ha que han, fins i tot, comprat cases.

P. Tenen indústria?

R. No. La gent que no es dedica a la terra, treballa a Fraga o a Mequinensa. Les poderoses indústries –Beckton, Arbora...– absorbeixen qualsevol excedent que es puga produir. No tenim indústria.

Però és que tampoc tenim atur.

P. Torrent ha estat capdavanter en el tema de tractament de purins...

R. Efectivament. Qualsevol que ens visite observarà, a la sortida de Torrent, una imponent Planta de Tractament de Purins. S'hi ha invertit 2.000 milions de pessetes. Està pràcticament acabada. Cogenera electricitat, de forma que la subestació que es troba al seu cantó envia l'energia produïda a la xarxa general. Confiam que estiga en funcionament abans de Nadal.

P. El problema del rec el tenen ben solucionat, però i l'aigua de boca?

R. Sempre hem begut aigua de la sèquia, però el deteriorament de la qualitat de les aigües del Cinca ens va fer replantejar, ara fa uns 5 anys, una nova via, la del Canal d'Aragó i Catalunya, nova via que tant la CHE com la DGA van veure amb bons ulls. Un pantanet situat al terme de Fraga i una canonada de 7 km que porta l'aigua del canal al dipòsit de 20 milions de litres que hem construït, han enllestit el problema. Una potabilitzadora dóna a l'aigua la qualitat desitjable.

P. Com canalitzen el tema de la salut?

R. Aquest mes de juliol hem inaugurat un consultori, amb un metge i una ATS. L'ambulatori de Fraga, en cas de necessitat, és el següent pas, i Barbastre o Lleida –gràcies al conveni DGA i Generalitat– permeten un grau d'atenció sanitària que considerem excel·lent.

P. Fraga és un pol d'atracció de gent? Afecta això a Torrent?

R. Demogràficament ens mantenim. Intentem fer una vila al gust dels veïns. I és

tampoc atur»

evident que ens agradaria que el jovent, a l'hora de prendre una decisió, triés el seu poble per viure-hi. Temps enrera vam transformar l'antic camp de futbol en un complex de piscines, polideportiu descobert, pavelló polideportiu, pista de ball..., amb l'objectiu que el jovent s'hi trobés bé. El jovent normalment continua els seus estudis a Fraga i, si els perllonga, se'n va a Lleida, Barcelona, Osca i no gaire a Saragossa... La discoteca de Fraga és el punt on convergeix el jovent de Torrent i de tota la comarca. És en aquesta fase o la immediatament posterior quan es creen famílies assentades i quan es busca treball a Fraga i a Mequinensa. Alguns s'hi traslladen, però la majoria segueixen vivint al poble. Últimament, l'ajuntament ha comprat solars que hem tornat a vendre a meitat de preu de mercat per a edificar. S'hi estan fent cases noves i fins i tot ha vingut gent de fora a residir-hi.

P. Poden cantar victòria, doncs...

R. No. Tenim per als infants un col·legi d'Infantil i Primària, –el CEIP Ramon y Cajal– amb 70/80 alumnes d'edat, fins als 12/13 anys. L'oscil·lació té tendència a la baixa i això fa que no estiguem satisfets. Cal vigilar l'evolució de la natalitat.

P. Els equipaments educatius només abasten aquest sector?

R. Tenim una Escola d'Adults, des de fa sis anys: es prepara la gent per al Graduat Escolar. Alguns volen simplement millorar coneixements i un cert percentatge –fins al 40%– inclou immigrants que desitgen millorar el seu nivell de coneixement de la llengua espanyola.

P. I l'Escola Taller de què

tant se n'ha sentit parlar?

R. L'Escola Taller tenia una raó de ser: donar expectatives als aturats. Com que, repetixo, no tenim atur, l'Escola ha deixat de funcionar. S'hi treballava la cantereria, la fusteria, la forja...gràcies a l'Escola es van refer l'ermita de Sant Salvador, el safareig municipal, la font...: enyorem la feina que va dur a terme.

P. La feina feta no fa destorb. Teniu en cartera algun projecte d'abast significatiu...?

R. Enguany, entre feina acabada o d'immediata finalització, si ho quantifiquéssim tot, estariem parlant d'un presupost entorn als 350 milions, que, per a una vila de 1000 habitants com a la nostra... sí, crec que em podem dir una quantitat significativa.

Ara, i atenent la teua pregunta, restaria –i en això estem rescatant la travessia de la N-211 que, com a conseqüència, de la variant, queda com un carrer major. Estem en converses amb el Ministeri de Foment per tal de recuperar-la i reformar-la. Això i l'enllumenat públic, que ha quedat desfasat i l'hem de posar al dia... i l'asfaltat de camins... i...

P. Feina per a la pròxima legislatura...

R. Feina per a la pròxima legislatura, però si no entenc malament la teua insinuació, et diré que a càrrec de l'ajuntament.

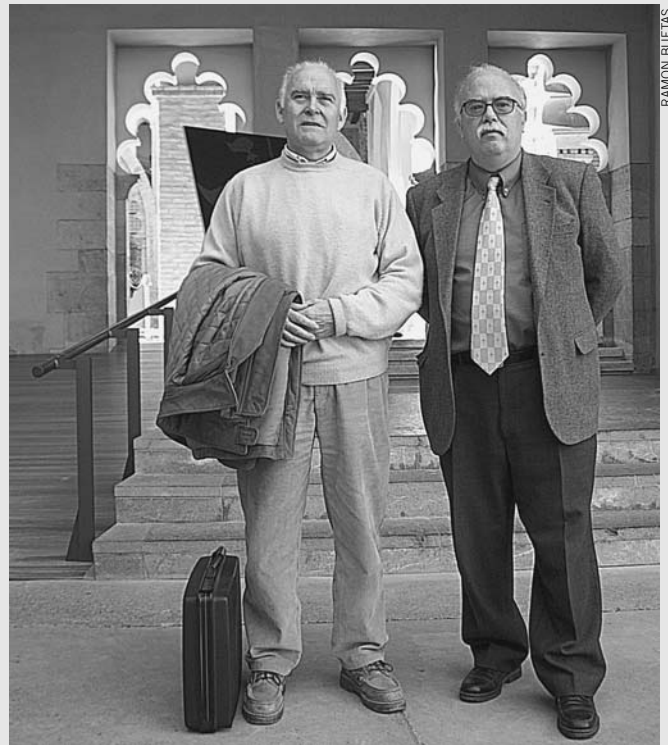
P. I de l'Evaristo també, suposo...

R. L'Evaristo valorarà força i projectes, i quan siga l'hora, prendrà la decisió que haja de prendre.

Una mitja riulla inescrutable acompanya aquestes darres paraules.

D. Sarrau

Presentades a les Corts les firmes de regidors per la Llei de Llengües



Miquel Blanc i Josep Galan al Palau de l'Aljaferia

El passat 22 de novembre, van ser presentades a l'Aljaferia, seu del Parlament d'Aragó, i davant del seu president José María Mur les 193 firmes de regidors de la Franja que aquest passat hivern van alçar la veu per demanar a les Corts d'Aragó que obrissin un nou debat, un nou diàleg, que donés solució al problema de la llengua mitjançant una Llei de Llengües tantes vegades promesa com oblidada. El president va valorar positivament el fet que el 50 % de regidors, dels quals 43 del PAR i 18 del PP s'hagués manifestat en representació de 53 poblacions de la Franja i va considerar com «inevitable», no obstant la ruptura del procés de confecció de la Llei, una pròxima aprovació d'aquesta llei sense atrevir-se, malgrat tot, a apuntar una data.

També van rebre un exemplar del dossier els diferents grups parlamentaris de la càmera que aquell dia celebraven un Ple.

Culmina així un procés que recorda als parlamentaris que la gent de la Franja no oblida ni s'adorm i que tantes vegades com calgui acudirà a les Corts a reclamar el deute històric que a altres comunitats ha estat concedit i a recordar-los que la nostra és l'única comunitat en no aprovar una llei que dignifica un sector minoritari però tan digne com al que més, de la Comunitat Autònoma Aragonesa.

M.Blanc i J. Galan



Vents del Nord

La mar ja no és salada, la mar és una gran taca.

Què mos esta passant? Què és el que falla? Quantes taques més ha de suportar el nostre petit planeta per adonar-nos que tots naveguem en el mateix vaixell? Nadal sembla ser un bon temps per reflexionar i fer balanç de l'any en curs, tot i que penso que aquests balanços solen ser molt semblants d'uns anys als altres.

Any darrera any, l'home aconsegueix, en tecnologia, grans avanços però en el tema social si no canviem el rumb, anem reculant a passes de gegant.

En un futur no gaire lluny, haurem de canviar tots el xip si volem celebrar Nadals blancs any darrera any i no em refereixo només a les taques de la mar, sinó a les taques de la fam, de la incultura, de la manca d'atenció mèdica, esteses arreu del món, en definitiva, netejar eixa taca d'aprofitament d'uns homes sobre els altres.

Resulta curiós que sempre que apareix una taca, sigui de la mena que sigui, sempre es taquen els mateixos.

Quina sort tenen el grup de persones que es dediquen a governar, mai els esquitxen aquests tipus de taques.

I jo em pregunto: aquest grup de persones viu a la nostra vora?

Miquel Estaña

La IV Mostra de Teatre de la Llitera reuneix a 20 grups

■ Anna Enjuanes



ANNA ENJUANES

La Mostra de Teatre de la Llitera organitzada per la l'àrea de Cultura de la Llitera a reunit a vuit grups –tres de Lleida, dos de la comarca de la Llitera i tres de la resta d'Aragó– en la fase concurs i dotze grups en la d'exhibició.

Aquest any la Mostra ha arri-

bat a dotze de les catorze localitats de la comarca. Com a novetat d'aquesta edició es que a més dels preus en metàl·lic la companyia guanyadora serà convidada a participar a la Fira de Teatre d'Osca.

Com anteriors edicions hi ha un jurat popular constituït per

deu persones de les diferents associacions culturals que hi ha a la comarca a més del jurat oficial compost per persones relacionades amb el món del teatre (escriptors teatrals, pedagogs, actrius, humoristes i la directora de l'aula de Teatre de Lleida).

Els premis són per a millor grup qualificat 600 € i participació a la Fira de Teatre d'Osca, millor muntatge escènic 300 €, premi jurat popular 150 €, millor direcció, millor actor principal, millor actriu principal, millor actriu de repartiment i millor actor de repartiment una condecoració.

El pressupost de la mostra es aproximadament de 24.000 euros i col·laboren la Diputació d'Osca i de Lleida a més de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i els ajuntaments de la comarca.

Ribagorza: Año mil

■ Glòria Francino

Ara que ja som a ben entrada la tardor i les calors han minvat, em permeto fer un repàs del fulletó aparegut aquest estiu, titulat així: RIBAGORZA AÑO MIL.

Quan el lector o visitant llegeix aquest títol, de ben segur, creurà que la Ribagorza d'aquella època és la que ve presentada en aquesta «finestra a l'Edat Mitjana», i ni de bon tros. Hi ha mancances en els mapes –sense entrar en altres detalls–: gran part de la Ribagorza Oriental ni hi apareix, així com tampoc la part de Campo en amunt ni Castilló de Sos ni les Paüls, i Benasc com a continuació de la carretera –encara que ja sabem que aquest poble en té molta de difusió turística–.

El cas és que si desconeixem la comarca, ens donen una referència molt relativa, és a dir, que el títol no es correspon amb el contingut. Què els hagués costat als qui el van fer, afegir-hi àrea de Graus, zona de Graus, els voltants de Graus...?

Hem de dir que les institucions que signen el fulletó de quatre parts són Comarca de la Ribagorza, Comarcalización de Aragón, Ribagorza Año Mil, amb l'adreça de l'Oficina de Turisme i l'Ajuntament de Graus. Això vol dir que el primer document que ix a la Ribagorza després de ser aprovada la comarca com a tal, i se suposa que subvencionat per l'administració, agafa el nom de tota una comarca per donar-ne a conèixer només una part.

O és que a l'Any Mil no existia un Monestir com el d'Alaó que ja està datat l'any 806-814, i és l'únic que queda a la conca de la Noguera Ribagorçana?

Vull creure que no hi ha estat mala intenció en els que ho han dissenyat, però quan es tracta dels béns de tots, hem de fer els productes en consonància. Sabrà un turista d'Espanya o Europa –els fulletons han aparegut en llengua castellana, francesa i anglesa– que hi existeixen d'altres coses a la nostra comarca?

Desitjo que en properes edicions ens trobem tots representats en les informacions obertes i públiques, i sobretot en les que pertanyen a la comarca de la Ribagorza.

Municipis aragonesos i catalans reivindiquen la millora de la N-230

■ Aleix Castellnou

La ciutat de Lleida acollí el passat dia 6 de novembre una trobada entre els representants de diversos municipis aragonesos i catalans de la Franja. L'objectiu de la trobada era exigir al Ministeri de Foment la solució a la problemàtica ocasionada per l'estat en què es troba la N-230 en el seu pas per aquestes localitats. La N-230, que uneix Lleida i Vielha, també permet la comunicació viària entre Arén, Benavarri, Bonansa, Castillonroi, Pont de Montanyana, Sopenira, Montanui, Pont de Suert, Bossost i Les. I així, els representants d'aquests municipis, a més de l'alcalde de Lleida i el de Vielha, signaren una declaració conjunta, l'anomenada *Declaració de Lleida*, demanant al Govern de Madrid que iniciï els tràmits corresponents

per a reconstruir-la. I és que l'estat del paviment, la important afluència de trànsit i els dèficits en la senyalització viària, entre moltes altres coses, fan de la N-230 una carretera amb un elevat índex d'accidents i de situacions de risc de diversa índole.

De fet, segons es llegeix al preàmbul de la declaració, el Ministeri de Foment, que té les competències relatives a la via en qüestió, va incloure en el Pla Director d'Infraestructures previst per al període 2000-2007 la construcció de l'autovia Lleida-Vielha, així com el desdoblament del túnel de Vielha per tal de millorar l'accés al Pirineu. I de moment, a les acaballes de l'any 2002, el Govern espanyol encara no s'ha pronunciat. Cal dir, però,



que en un principi, tal com informava *TdF* el desembre de 2001, alguns municipis no veien amb bons ulls la construcció de l'autovia, considerant que això encara contribuiria més a l'oblit en què es troben els nuclis rurals de muntanya, i que tot plegat només serviria per facilitar el pas als esquiadors i a d'altres

espècies nòmades de cap de setmana. També és cert, d'altra banda, que molts transportistes que fan ús de la N-230 es juguen el físic diàriament. Sigui com sigui, la declaració ja està en marxa, i s'espera que permeti la millora de la qualitat de vida dels habitants de les contrades ribagorçanes i lleidatanes al·ludides.

TOT ENSENYANT LES DENTS



Llei de Murphy

■ Ramon Sistac

Hi ha camins que pareix que el món s'acabe. Un sarrabastall immens —o així m'ho imagino— va precipitar en un instant tones de rocs i pedrottes damunt la carretera nacional 260. Ni més ni menys que el famós i maleït *eix pirinenc*, que el ministre Borrell va ser incapaç d'acabar (i als seus successors tant se'ls en fot). Sortosament no hi ha hagut ferits, esta vegada. I dic «esta vegada» perquè les esbalçades de pedres hi són el pa de cada dia, tot i la milionada que s'hi han gastat. El cas és que la carretera va quedar tallada i jo vaig haver de pujar a Esterri d'Àneu pel port del Cantó, des d'Adrall. Encara bo que escolto la ràdio: al trencant, passat Balaguer, on la carretera de Tremp s'esbarra de la d'Andorra, cap indicació, cap avís que no es podia circular entre la Pobla i Sort. Els pallaresos ja ho saben bé prou: si l'esbalçada és en dilluns, fes-te fotre tota la setmana. Si és en divendres, les brigades ho retiren tot en un obrir i tancar d'ulls. Que els esquiadors han de pujar a Vaqueira. I els turistes. I el ministre, que hi va a caçar.

No és, per a mi, l'únic incident viscut, d'esta mena. Fa poques setmanes vaig trigar vora cinc hores en arribar de Lleida a Barcelona amb tren. Tres quarts d'hora tancats en un túnel, amb

els llums apagats i amb una soprano italiana amb un atac d'histèria. Sens dubte, argument per a la meua pròxima narració. I fa tot just un any, quan va nevar tan fort, em vaig quedar aïllat a Barcelona. Com l'acudit aquell dels deu mil que ploraven tots junts perquè s'havien perdut. Sobre aturades amb cotxe a la Panadella, en podria fer una novel·la de terror, però no la faré perquè m'eixiria massa llarga. I a Madrid, l'any vuitanta, vaig passar la nit tancat en un ascensor, d'aquells tètrics de reixes. Em consolo com els cretins, pensant que, poc o molt, desgràcies com estes passen a tots els mortals.

Mentre les volves de neu enfarinen els carrers d'Esterri, visito casa Gassia, seu de l'Ecomuseu. Hi veig exposades totes les andròmines que des de petit he vist al perxi de casa (ací en diuen el *cap de casa*). Fa un fred gairebé cinematogràfic, de postal de Nadal. Amb els ulls humits sento els ecos de les veus dels temps passats: les padrines filant la llana, la mestressa escurant els plats al ferradal, l'home composant espartanyes, el vailet mocós menjant sopes amb crostó... Ara, en canvi, la casa és un cadàver conservat, com la mòmia de Tutankamon; però el seu poder d'evocació encara és immens. I penso que el món actual ens ha fet febles, vulnerables. Què faré si demà no han obert la carretera i no para de nevar? Tremolo davant la idea de tornar-me a quedar aïllat. Com resistiré sense canviar-me els mitjons i els calçotets? Pot l'home modern sobreviure sense pasta de dents? M'abandonarà la bateria del mòbil? Afortunadament, la girella fregida, el *xolís* i el porró de bon vi de la Conca que em porta Bruna em fa recobrar la fe en mi mateix i en la humanitat.

L'editor Enric Borràs

Els Casals Jaume I de la Franja, han distingit enguany, amb un dels premis del mateix nom, l'editor, i ara també portaveu de la Comissió de la Dignitat, el senyor Enric Borràs i Calvo, que es mereixia aquest premi pel molt que ha fet per la Franja. L'Enric, barceloní de naixement, sempre s'ha sentit de Gandesa, d'on era el seu pare, l'Enric Borràs i Cubells, també editor.

L'any 1982 va fundar a Barcelona l'editorial El Llamp que, en molt pocs anys, va publicar més de 300 volums i va crear alhora la col·lecció «La Franja». Un dels primers llibres publicats va ser Prehistòria de la Vall del Matarranya del qual és autor Ramon Viñas i Vallverdú, llibre que va tenir un gran impacte al ser el primer que, mort Franco, es publicava en català sobre la Franja.

El 2 d'agost de 1982 es complia el centenari del naixement de l'arqueòleg calaceità Joan Cabré i Aguiló i la vila de Calaceit li va tributar un solemne homenatge. Recordo l'Enric Borràs al teatre municipal, aixecant-se amb altres companys en el moment que l'orador va començar a parlar en castellà. Aquest fet va fer que l'orador es passés ràpidament al català amb la consegüent protesta dels partidaris del castellà. Les protestes es van anar apagant i l'orador va poder seguir fent el seu discurs en català fins al final. Una anècdota de les moltes que proven la seua fermesa en defensa de la llengua. Felicitats i gràcies pel premi i per tot el que ha fet i segueix fent per la Franja i, en especial, pel Matarranya.

Joaquim Montclus

Exposició del poeta de Pena-roja a l'Ajuntament de Tamarit Desideri Lombarte a la Llitera

■ J. Lluís Seira

Una exposició de l'obra i la vida de Desideri Lombarte va ser inaugurada a la capital de la Llitera, Tamarit el passat dotze de novembre coincidint amb la presentació del Projecte d'Animació Cultural a les Escoles de la Franja. L'obra de l'escriptor de Pena-roja està representada en diversos panells que mitjançant poemes, frases i fotografies ens porten al món cultural i social que Desideri va viure.

A través de les fotografies es poden veure els canvis de tipus social, econòmics i fins i tot etnogràfics que han canviat la vida de la comarca del Matarranya.

Ataïllar el món des del Molinar, és el títol de l'exposició organitzada per l'Associació Cultural del Matarranya on ens trobem en una trajectòria que va des del coneixement de les seves pròpies arrels fins a la preocupació per futur i la mort.

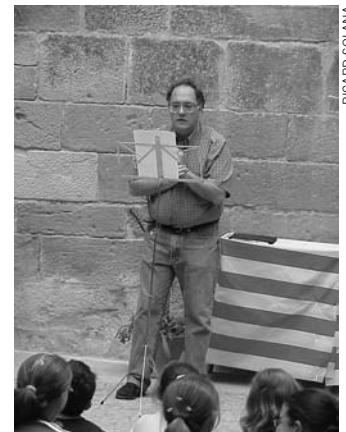
Obres tan populars de Desideri Lombarte com *Història d'una mula vella*, *la xica tornada serp* o els propis dibuixos de Desideri que il·lustren els panells donen una idea aproximada de la seua obra, però els que hem tingut la sort de conèixer-lo sabem que això és insig-



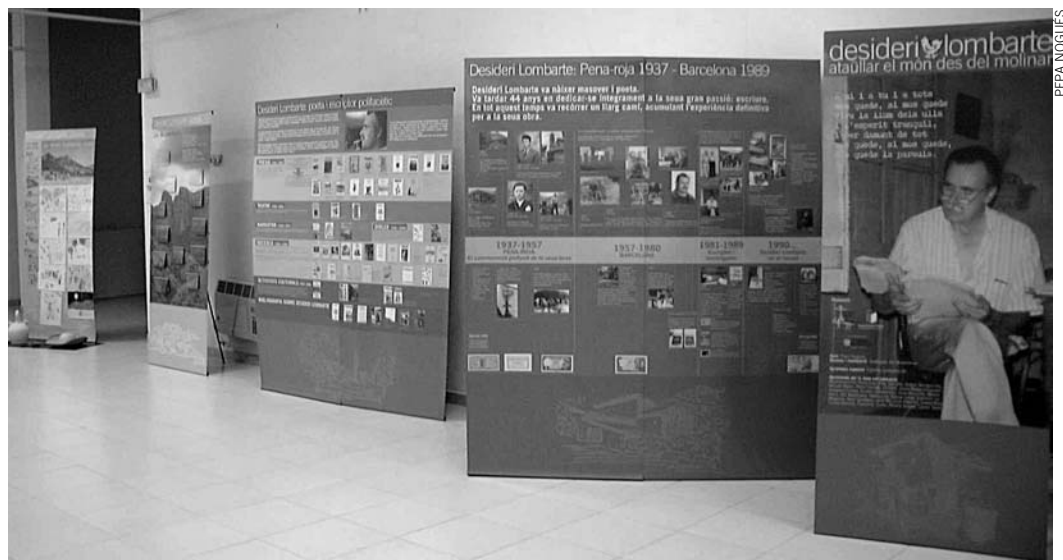
Alumnes de Tamarit de Llitera en l'exposició de Desideri Lombarte

nificant a la vora de la seua grandesa com a persona.

Aquesta exposició coordinada per Pepa Nogués, després d'estar a Tamarit fins al dia 14, continuà la seua itinerància per la Llitera a Albelda, els dies 15, 16 i 17, i al Torricó el 18 i el 19. Les visites escolars a la mostra en aquestes dos viles van estar acompanyades per recitals de poemes de Desideri Lombarte a càrrec d'Antoni Bengochea, un dels coordinadors del Projecte d'Animació Cultural que porta aquest esplèndid muntatge creat per l'Associació Cultural del Matarranya arreu les escoles de la Franja.



Antoni Bengochea «anima» les visites a la mostra amb un recital de poemes de Desideri Lombarte



Presentació del Projecte d'Animació Cultural a Tamarit

■ J.Lluís Seira

El passat 12 de novembre es va realitzar a Tamarit de Llitera la presentació d'aquest programa que pretén fer arribar la nostra cultura a totes les escoles de la Franja.

El programa consisteix en una sèrie d'activitats que aniran per més de trenta escoles i instituts per tal de difondre i donar a conèixer la literatura i la cançó d'autor als escolars i al públic en general.

A l'acte van assistir-hi Juan José Vázquez, director general de Renovación Pedagógica del Govern d'Aragó, que va deixar clar que «la pluralitat lingüística no significa altra cosa que enriquiment...» i que des del departament d'Educació i Ciència es donarà la màxima projecció al citat programa.

La presentació es va fer a la sala d'actes de la casa de la vila de Tamarit i a més a més van assistir-hi els coordinadors del projecte, Mario Sasot i Antoni Bengochea diverses autoritats de la comarca i molt



MARIANO BLANC

públic de varies comarques que van donar caliu a l'acte.

Aquest programa pretén que escriptors com Chauvell, D. Lombarte o Jesús Moncada, cantautors com Anton Abad i altres que seria molt llarg d'enumerar arriben als més menuts i fins i tot que els escolars vegin que la seva llengua no sols és una eina de treball escolar si no que és un

vehicle per a enfortir i consolidar les seves pròpies vivències com molts han fet abans que ells.

Si els nens de comarques tan diverses com la Ribagorça i el Matarranya poden apreciar i gaudir de la música, art, tradicions populars i fins i tot creacions, que en molts casos ja estaven una mica oblidades, podran començar a pensar en

sortir d'aquesta situació de llengua col·loquial en la que alguns ens volen considerar.

No voldria deixar passar aquesta ocasió per recordar que ja hi ha un centre escolar que fa assignatures en la nostra llengua, l'IES Llitera de Tamarit, i que és important que la Llei de Llengües arribe a veure la llum. Sense fonaments, l'edifici caurà.



Aquest passat mes de novembre es va presentar a Tamarit el Projecte d'Animació Cultural a les Escoles de la Franja, que aquest curs obria la seua tercera edició amb una important participació de públic entre els quals es trobaven regidors, membres d'associacions de pares i mestres de català de la Llitera i comarques veïnes.

Aquest projecte, que va nàixer des de la Direcció General de Renovació Pedagògica del Departament d'Educació del

Un projecte madur

govern aragonès amb la finalitat de donar un impuls a les classes de català a la Franja donant a conèixer als escriptors franjolins i les seues obres, així com la cultura popular i la música d'autor d'aquestes comarques, està en un creixent procés de maduració i consolidació.

Tots los centres escolars de la Franja, des de les més petites escoles i centres rurals agrupats d'Infantil i Primària fins als Instituts de Secundària i Batxillerat de les capçaleres de comarca participen d'alguns dels seus programes i ha tingut uns efectes molt positius: apropar a les escoles la cultura viva de la Franja de la mà dels seus propis creadors i donar-los a conèixer a alumnes, mestres,

pares i ciutadans en general, de tots los nostres pobles, trencant en certa mida el cercle d'entenguts i interessats en la cultura franjolina en què es movien aquests agents culturals fins ara.

Pensem que iniciatives com aquesta no deurien quedar orfes ni aïllades, sinó acompanyades d'atres mesures com l'ampliació i reubicació de l'horari de les classes de català en alguns centres, augment de la plantilla del professorat allà on es demana, facilitar legalment la impartició en català de matèries a Secundària o dels cicles inicials d'Infantil i Primària a alguns centres, etc.

Redacció

A la recerca del nostre Patrimoni Etnològic

■ Elena Cebrián



PEPA NOGUÉS

Intervenció de J.M. Bada al Seminari sobre Patrimoni Etnològic

Prop de dues-centes persones es varen citar durant els dies 20, 21 i 22 de novembre en un seminari sobre Patrimoni Etnològic a Aragó organitzat pel Servei de Patrimoni Etnològic Lingüístic i Musical del Departament de Cultura del Govern d'Aragó, juntament amb l'Institut Aragonès d'Antropologia.

El seminari, els objectius del qual han estat coordinar i acollir

les diverses iniciatives i treballs sobre Patrimoni Etnològic Aragonès i plantejar línies d'actuacions futures, va començar les sessions amb una conferència del conegut antropòleg social Angel Gari, Director del Museu de Creences i Religiositat Popular d'Abizanda, que va repassar les fonts sobre estudis de patrimoni etnològic aragonès de les últimes dècades i que va destacar, entre d'altres, les figu-

res de Joaquín Costa i de Goya, amb el seu compendi de Jurisprudència Aragonesa i les seues escenes sobre la vida quotidiana, respectivament, com a precursors de la difusió del nostre patrimoni etnològic. Àngel Gari va alabar el treball de recopilació que s'ha realitzat a les obres «Lo Molinar» i «Blat Colrat», que recullen la tradició oral de la comarca del Matarranya, tot i que va criticar que no s'haguessin acompanyat de les corresponents gravacions. Les jornades es van organitzar en tres blocs, dedicats a la investigació, la conservació i protecció i l'ensenyament i difusió, tot i que cada un d'ells està interrelacionat amb els altres, procurant abastar-ne tot l'espectre i conjunt de problemes del patrimoni: la investigació, la difusió, l'ensenyament, la protecció, el desenvolupament rural, els museus, la creació artística o els grups folklòrics. Cal criticar,

tanmateix, l'absència d'alguna ponència dedicada a la llengua com a element de transmissió de la cultura immaterial, que a l'Aragó és especialment rica i variada al presentar-se en tres llengües, castellà, aragonès i català.

El seminari ha estat punt de trobada d'especialistes de totes les branques de l'etnologia, ciència que estudia la cultura popular tant en el seu aspecte material com immaterial, els quals, a més a més d'exposar les seues experiències com a investigadors i de plantejar els problemes que aquest tipus d'estudis presenta, van criticar la manca de suport institucional i financer en que es troben, en ser considerada la cultura popular com un subproducte. Per altra banda van assenyalar que la major part dels treballs duts a terme obeeixen a la iniciativa personal, cosa que, en molts casos, és més voluntària que encertada.

Les tres llengües d'Aragó representades al Seminari d'Etnologia d'Aragó a Saragossa

■ Pepa Nogués

El Seminari de Patrimoni Etnològic d'Aragó va ser també una oportunitat per conèixer una mostra de la tasca que des d'associacions culturals aragoneses s'està realitzant per la difusió del patrimoni etnològic. Es tracta d'activitats destinades al públic adult i, sobretot, als xiquets i xiquetes pels qui aquesta part de la seua identitat, tot i que no és tant llunyana en el temps com sembla, els és molt desconeguda.

Així, es varen muntar quatre exposicions. L'Associació Cultural del Matarranya va mostrar: *Desideri Lombarte: Ataiïllar el món des del Molinar*, un muntatge molt complet i de gran qualitat sobre el patrimo-

ni etnològic de la comarca del Matarranya explicat a través de l'obra literària i investigadora d'aquest poeta, que és el més destacat de la literatura catalana contemporània a l'Aragó. Una altra exposició tractava el món de les construccions de pedra seca al Pirineu Aragonès, especialment les casetes de falsa cúpula. Realitzada per l'associació Sancho Ramírez portava per títol: *Piedras Vivas*. Una altra exposició, preparada per l'Institut Aragonès de Antropologia, feia un recull de la museografia etnogràfica a les tres províncies d'Aragó. La Asociación de Gaiteros de Aragón va mostrar les unitats

didàctiques sobre etnologia que han preparat per les escoles i quatre panels on es podien veure els instruments musicals i les danses populars d'Aragó.

Cada jornada del seminari va cloure amb un espectacle. El primer dia els Dulzaineros del Bajo Aragón varen tocar peces tradicionals a més d'explicar la història i les característiques dels seus instruments. La segona jornada, els alumnes del curs de Difusió del Patrimoni Aragonès varen representar l'actuació dramàtica: *Solaniello*. I com a cloenda del seminari va haver-hi l'actuació folclòrica del grup Somerdón.

Aquestes activitats varen

comptar amb representació de les tres llengües d'Aragó. Concretament, l'Associació Cultural del Matarranya va tenir «l'atreviment» de portar una exposició en català, fet que no va suposar cap problema pels assistents que, a més, podien seguir l'exposició traduïda al castellà amb un llibret. I l'aragonès va estar representat en l'exposició *Piedras Vivas*, escrita en trilingüe: castellà, aragonès i francès. Tot i que al programa no hi havia cap sessió dedicada al patrimoni lingüístic, val a dir que diversos ponents varen fer esment al treball realitzat en aquest camp. Sobretot es va destacar el recull de literatura oral de *Lo Molinar* i *Blat Collrat*.

GALERIA DE PERSONATGES

Laura Satue Catalan

«Los aragonesos som tossuts i durs»

■ Daniel Maza

Va nèixer el dia 1 de març de 1973 a Barcelona, de pare barceloní i mare de Nonasp (Saragossa); la seua infantesa va transcórrer a la llar familiar de Rubí, on als catorze anys va entrar a formar part del Centre Aragonès, començant a tocar la guitarra i iniciant així el que ha set una constant en la seua vida: la passió pel folklore aragonès, participant durant els sis anys que va estar al Centre, en totes les actuacions que feia el grup titular.

Va ser a principis dels anys noranta quan, els caps de setmana que venia a Nonasp amb la seua família o amics, va passar a formar part del Grup de Jota «Mare de Déu de les Dos Aigües», que a llavors s'estava formant al poble i alhora va començar el treball de recuperació, juntament amb

los companys de la rondalla, de les antigues coples que es cantaven a la vila en la nostra llengua, cosa de la qual n'està particularment orgullosa.

Una altra de les seues aficions, sempre dins de la temàtica aragonesa, ha estat compondre tot tipus de lletres i cançons, fins sobrepassar les cent cinquanta coples de temàtica variada (de bodes, de ronda, dedicades a les reines i dames de les festes, etc.) que ha fet fins ara. També ha escrit dos obres teatrals o «comèdies musicals joteres», com diu ella, la primera *Luchando tercios y duros, somos los aragoneses*, representada a Nonasp l'any 1997, per gent del poble, va ser un èxit de públic. Mentres que la segona *Con la cabecita atada... i la boñiga enganchada*, va ser estrenada el passat

mes de juny al Teatre Municipal d'Alcanyís, per l'Associació El Cachirulo. L'obra, que mescla diàlegs i jotes cantades, va aconseguir omplir la sala els dos dies de representació. En els dos casos l'autora recrea amb èxit, les vivències d'un poble aragonès i la vida quotidiana dels seus habitants, ressaltant valors tan nostres, no per tòpics menys reals, com són la franquesa i la noblesa de la gent d'Aragó.

Esta prolífica labor de creació, s'ha vist recompensada enguany per segona vegada en tres dels diferents certàmens de cant de Jota de la nostra regió en què ha participat, havent rebut el «Premi a la millor copla aragonesa escrita en llengua catalana», al certamen que organitza l'Ajuntament de Saragossa amb motiu



Laura Satue durant una actuació

de les festes del Pilar. Premis tots ells que, com manifesta, la motiven per seguir treballant, com fins ara, pel folklore aragonès, i especialment per formar part de la nostra identitat, el fet en la nostra llengua, que tantes satisfaccions li ha donat.

CRÒNIQUES TAGARINES



Lledoners

■ Esteve Betrià

En les dues últimes cròniques he fet reiterades referències a un arbre per a mi gairebé mític: el lledoner (*Celtis australis*). Es tracta d'un arbre lligat, amb el ginjoler, als cànids i contradictoris dies de la meua infància i joventut. Com diria l'amic Carré-galo, assàbel quant pinyols de lledó van anar a parar als clatells pelats dels xiquets, i també a les trenes d'algunes xiquetes, de la meua generació. I què dir de la dolçor de la carn del lledó? Abandonat lo Poble, a les aules de la ciutat, però, els pinyols de lledó van haver de ser substituïts, amb la mateixa intenció incor-diadora, per boletes de paper mastegat i els canuts de canya pels canuts de bolígrafs. Tanmateix no era el mateix.

Per sort, camí de l'escola capitalina vaig descobrir, com un raig de llum celestial, que els arbres que guarnien el carrer de Tuset (en aquells anys, finals de la dècada dels seixanta i començaments de la dels setanta, també conegut com Tuset street) d'una Barcelona grisa i trista perennement dominada pels plàtans i, a les puntes de la ciutat, per les acàcies. Una ciutat, tot s'ha de dir, que en l'actualitat veu com de manera accelerada són substituïts els malaltisos plàtans i les escarrancides acàcies per esponero-

sos lledoners i, ai las, també per xacroses palmeres, fins al punt que aviat s'haurà de parlar dels lledoners de Barcelona o, Déu no ho vulga, de les palmeres de la Ciutat Comtal.

Un altre raig, en aquest cas format per lletres ben trabades, em va arribar en la lectura del primer volum de les obres completes de Llorenç Villalonga (Edicions 62: Barcelona, 1966), gràcies a un breu recull conformat per mitja dotzena de contes intítulat *El lledoner de la casta*. De tant esplèndid no puc estar-me de reproduir un breu fragment inicial del prefaci que obre el recull: «*La biblioteca situada a les cambres altes, és gran i recòndita. La seva única finestra dona a la clasta, on un vell lledoner sobrepassa, i de molt, les teulades de l'edifici... La biblioteca es troba defensada per les persianes i per la cortina espessa del lledoner... De tant en tant, una bufada de vent ens aporta perfums d'alfabreguera i de clavells indigenes*». Una descripció ambiental que s'aproxima, i molt, a la del meu particular *locus amœnus*, un lloc ideal que em permetés fruit amb tranquil·litat, a *L'ombra del lledoner* (Tomàs Garcés, Barcelona, 1924), de la lectura d'uns pocs, i bens triats, escriptors mallorquins.

Durant molts anys se'm feia realitat aquest lloc ideal cada vegada que, camí del Poble, travessava el centre de Torrent on, darrere d'unes desgatades tàpies de toves, un vell lledoner sobrepassava, i de molt, les teulades dels edificis veïns. Amb la construcció del nou ajuntament de Torrent s'ha conservat el vell lledoner, però, esclar, la clasta que l'encerclava ha desaparegut, i amb ella un dels meus *locus amœnus*.

Susana Barquín, premi Guillem Nicolau 2002

■ Màrio Sasot

La fragatina Susana Barquín Castañ ha estat la guanyadora del Premi Guillem Nicolau de literatura aragonesa en llengua catalana 2002 pel seu llibre de relats titulat *L'aventura del desig*.

El jurat, que destacà el creixent nivell de qualitat de les obres

que cada any es presenten a aquest premi, valorà de l'obra guardonada «el seu estil elaborat, la modernitat del seu llenguatge i la seua innovació temàtica, dins la qual la psicologia femenina és tractada amb especial sensibilitat literària».

Aquest conjunt de relats, òpera prima d'aquesta escriptora fragatina resident a Barcelona, tenint en el desig humà el fil conductor de les més diverses històries i la força motriu que emporta als seus protagonistes a accions i situacions insospitades. En els seus relats, alguns plens de sensualitat i un alt contingut eròtic, es mostra un llenguatge envoltent, acurat, quasi embriador que transporta al lector sorprès a un món ple de fantasia i humanitat al mateix temps.



Cartell del I Premi Guillem Nicolau

Maragall advoca per una macroregió econòmica amb València i Aragó

El líder socialista català no tem que el port valencià haja superat al de Barcelona

■ Agencianna

El president del PSC-PSOE i del grup PSC-Ciutadans pel Canvi en el Parlament de Catalunya, Pasqual Maragall, va advocar per constituir una macroregió econòmica que abrace les Comunitats Autònomes de l'antiga Corona d'Aragó i part del sud de França.

Maragall es va declarar partidari d'una macroregió econòmica que abrace regions del sud de França junt amb Catalunya, Aragó, Comunitat Valenciana i Balears.

«És una zona, una regió a nivell europeu, amb grans possibilitats de competitivitat», va dir en declaracions a Europa Press, i va assegurar que «les reunions que tenim amb els líders dels territoris de la Corona d'Aragó no tenen un sentit nostàlgic, sinó pragmàtic, de possibilitats».

SOM D'EIXE MÓN



Poemes i cançons: temps de tardor

■ Francesc Ricart i Orús

No sé si és bo o no ho és, però aquest camí em vull referir a la nostra publicació periòdica perquè un ha de valorar en una hora o altra les coses més pròximes.

El referent de **TdF** és el número de setembre-octubre, que per mi ha estat un dels més interessants. Potser perquè ja tenia això que es diu *mono* de tant de temps sense poder-ne llegir, de *Temps*, el cas és que em llanço a parlar-ne tot i el risc de ser titllat d'endogàmic.

M'ha agradat la carta de la lectora Carme Massagué: contundent, clara i pedagògica. Jo també m'apunto a votar perquè no apareguen portades monàrquiques a **TdF** i, si m'apureu, tampoc no em va fer massa gràcia l'article corresponent de l'interior; això, però, ja ha passat massa temps i, a hores d'ara, no deu venir a tomb. Em fa content també l'editorial que recorda i valora justament –de justícia, vull dir i no de justesa– la col·lecció de llibres *Les Cadolles*, anunci que ja vaig tenir la sort de sentir també de l'Hèctor Moret, a Beseit, amb motiu de la Jornada Cultural del Matarranya, l'agost proppassat. A Beseit també es va presentar el CD a què fa referència, a la seua columna, Miquel Blanc, un compacte amb un contingut molt interessant. Jo en sóc un profà,

de la poesia i de la música, però goso recomanar-lo perquè suposa un acostament a la poesia de Desideri Lombarte i la descoberta –per a mi ho ha estat– de músics com Túrnez & Sesé. Per si algú no ho ha fet, que torne enrere i llegisca l'article de Serés, que ens recorda les *meravelles intel·lectuals* que guien els camins espirituals dels nostres pobles; per cert, i si el capellà que esmenta Serés fos el mateix capellà que va dir allò que el català era un forúncul que li havia eixit a l'Aragó?

I més coses, sí, d'aquelles que ens recorden les limitacions amb què *ha de comptar* la nostra llengua i cultura o, si no, com en diríeu de les suggerències del final de l'article d'Artur Quintana, on recorda, després de felicitar-se'n per l'esdeveniment poètic multilingüe del festival de poesia objecte de l'article, que ni en el cartell anunciador ni en l'acte no es fes servir el català, que era una de les llengües invitades. I és que ni com a hostes no som ben tractats. Jo faig la suggerència a l'admirat Quintana que no ens entremetrem a fer suggerències segons a qui. L'altra *cosa* ve de Josep Mauri que, en esmentar d'un editorial passat la referència a l'absència de senyals verdaguerians a la nostra geografia franjolina, recorda i reivindica alhora més presència de senyals franjolins al Principat i, per tant, més sensibilitat envers aquestes comarques.

Parlant de senyals nostrats, Esteve Betrià es felicita de l'*arribada* de cegonyes i de lledoners a Mequinensa. Ell ho diu més bé, poèticament: *cegonyes a l'església i lledoners pels carrers*. Seguim l'exemple dels de Mequinensa i siguem sensibles davant les coses que ens són pròpies i exigim-les, si convé. Que cadascú hi pense.

Pautes per avançar cap a una Llei de Llengües (i II)

■ Josep Ma Becana

Galícia, Astúries, País Basc, Navarra, Catalunya, Balears i València, compten ja amb llei d'ús i promoció de les seues llengües territorials. Pot alguna força política aragonesa negar a la nostra comunitat les mateixes possibilitats de desenvolupament cultural i identitari que han aprovat altres parlaments autònoms? Tancat el conflicte lingüístic a València, no té cap justificació que Aragó, amb un conflicte semblant al valencià (nom, naturalesa i normativa lingüística), sigui l'únic territori d'Espanya en què els partits polítics són incapços d'aconseguir un acord.

Si algun document, però, pot facilitar les bases per a un futur text legislatiu que reguli l'ús i promoció de les llengües minoritàries a l'Aragó és precisament la Ratificació pel Regne d'Espanya de la Carta Europea de les Llengües Regionals i Minoritàries, publicada al BOE del 15 de desembre de 2001 amb la ratificació de Josep Piqué, ministre d'Afers Exteriors, i la firma del rei Joan Carles. A partir d'aquesta publicació el Govern d'Espanya es compromet «a observar i fer que es compleixi i observi puntualment en totes les seues part la Carta Europea» que conformen un preàmbul i vint-i-tres articles.

En aquesta ratificació es distingeixen dos nivells d'aplicació, el primer per a les llengües reconegudes com a oficials en els Estatuts d'Autonomia de les respectives comunitats (València, Navarra, Galícia, Balears, Catalunya i el País Basc), i el segon per a les llengües regionals o minoritàries que els estatuts d'Autonomia protegeixen i empa-

ren (Astúries i Aragó). En aquest segon cas, el Govern d'Espanya s'ha compromès a aplicar aquelles disposicions de la part III de la Carta que raonablement puguin ser aplicades. Un recordatori esquemàtic d'algunes d'aquestes mesures ens ajudarà a acolumbrar els pilars d'una futura política lingüística a l'Aragó en consonància amb els acords adoptats pel Govern Aznar.

En l'àmbit de l'ensenyament

- Preveure una educació preescolar i uns ensenyaments primari, secundari, tècnic i professional i universitari garantits en les llengües minoritàries, quan altre no, per als alumnes que ho desitgin.

- Prendre disposicions per tal que s'imparteixin cursos d'ensenyament per a adults en les llengües minoritàries.

- Garantir la formació inicial i permanent del professorat necessari.

En l'àmbit de la justícia

- Sempre que les condicions ho permetin, assegurar que els òrgans jurisdiccional, a sol·licitud d'una de les parts, duguin el procediment en les llengües minoritàries. I/o

- Permetre que la part en litigi pugui expressar-se en la seua llengua.

- Permetre la presentació de documents i de proves en les llengües minoritàries.

En l'àmbit de les administracions i serveis públics

- Vetllar perquè les autoritats administratives emprin les llengües minoritàries.

- Vetllar perquè els agents que estiguin en contacte amb el

públic emprin les llengües minoritàries en les seues relacions amb les persones que s'hi adrecin en aquestes llengües.

- Vetllar perquè els parlants de llengües minoritàries puguin presentar sol·licituds orals i escrites i rebre una resposta en les dites llengües.

- Posar a disposició de la població formularis i textos administratius en les llengües regionals o minoritàries.

- Permetre, a sol·licitud dels interessats, l'emprament o l'adopció de patronímics en les llengües minoritàries.

En l'àmbit dels mitjans de comunicació

- Adoptar mesures adients per tal que els mitjans de difusió programin emissions en les llengües minoritàries.

- Donar suport a la formació de periodistes i altre personal per als mitjans de comunicació que emprin les llengües minoritàries.

- Garantir la llibertat de recepció directa de les emissions de ràdio i televisió dels països veïns en una llengua parlada de manera idèntica o semblant a una llengua regional o minoritària.

En l'àmbit de les activitats i serveis culturals

- Fomentar l'expressió i les iniciatives pròpies i afavorir els diferents mitjans d'accés a les obres produïdes en aquestes llengües minoritàries.

- Vetllar perquè els organismes encarregats d'organitzar o refermar diverses formes d'activitats culturals integren de manera adequada el coneixement i la pràctica de les llengües i de les cultures regionals.

En l'àmbit de la vida econòmica i social

- Excloure de la seua legislació tota disposició que prohibeixi o limiti sense raons justificables l'ús de llengües minoritàries.

- Facilitar i/o fomentar l'ús de llengües minoritàries.

- Vetllar perquè els serveis socials, com els hospitals, les residències de la tercera edat, etc. ofereixin la possibilitat d'atendre en la seua llengua als parlants d'una llengua minoritària que necessitin cura per raons de salut, edat o altres motius.

El compendi de mesures a què el Govern d'Espanya, i per extensió el d'Aragó, s'ha compromès, simplifica l'últim punt conflictiu en aquesta comunitat, que és el de la qualitat i el nom de les llengües minoritàries. Cap d'aquestes mesures és aplicable a l'Aragó si no s'agrupen entorn dels dos sistemes lingüístics: l'aragonès i el català, en l'àmbit dels quals es troben les diferents modalitats lingüístiques. Qualsevol temptativa disgregadora de la nostra realitat lingüística n'impedirà l'aplicació.

En definitiva, cal una Llei de Llengües a l'Aragó per integrar tots els aragonesos igualant progressivament els drets dels que tenen l'aragonès i el català com a llengua materna amb els drets dels aragonesos de parla castellana. I eixa llei també és possible si els partits polítics actuen coherentment amb acords anteriors, amb actituds adoptades a d'altres comunitats i amb respecte als compromisos internacionals del Govern d'Espanya.

exposició itinerant

Qui compra poesia?
Jo en venc a tant el vers.
Venc romanços i versos
barat a llibertat.
Venc paraules al vent
a canvi d'amistat.

desideri lombarte ataüllar el món des del molinar

Una producció de



Adscrita al



Instituto de Estudios Turolenses
Excmo. Diputación Provincial de Teruel

Més informació: Tel. 978 85 11 52 • A/e: associacio@matarranya.com